

БІЛА КНИГА

**МАЙБУТНЄ
РЕГУЛЮВАННЯ
РИНКУ
ФАКТОРИНГУ**

Національний
банк України

Київ
Травень 2020

ЗМІСТ

4 Вступ

6 Огляд ринку

12 Загальне бачення розвитку ринку факторингу

14 Модель майбутнього регулювання факторингу

22 Очікуваний позитивний ефект від змін

23 Очікування від ринку та подальша комунікація

ВСТУП

Факторинг є важливим сегментом фінансового сектору, який дає змогу розширити доступ до фінансових ресурсів компаніям, а відтак може прискорити економічне зростання країни. Використання факторингу є швидким способом отримати фінансування, необхідне для безперервного здійснення господарської діяльності. Факторинг сприяє ефективнішій діяльності суб'єктів господарювання та їх розвитку, адже дає змогу компанії пропонувати клієнтам вигідні умови оплати (товарний кредит), підвищити обсяги продажів, ліквідність балансу, прискорити оборотність активів, поповнити оборотний капітал та уникнути касових розривів.

Протягом останніх років український ринок факторингу демонструє динамічне зростання. Так, вартість договорів факторингу останні три роки зростала темпами близько 30% рік до року. Водночас, варто зазначити, що в Україні переважно розвивається факторинг у його неklasичному розумінні: купівля для подальшого врегулювання проблемних або непрацюючих кредитів. Цими послугами користуються як діючі банки для очищення балансів, так і банки, які перебувають у стадії ліквідації. Такі послуги потрібні й фінансовим компаніям, які наразі активно нарощують сегмент кредитів "до зарплати". Тому загальна статистика, ймовірно, не відображає реальний стан ринку торгового факторингу.

Для забезпечення ефективного функціонування економіки сектор факторингу потребує реформування та вдосконалення, зокрема через оновлене регулювання. З 1 липня 2020 року Національний банк здійснюватиме державне регулювання та нагляд за діяльністю, у тому числі з надання небанківським фінансовими установами послуг факторингу. Головною метою Національного банку є впровадження ризик-орієнтованого підходу в процедурах ліцензування та нагляду на ринку факторингу, який дозволить ринку розвиватися та забезпечить дотримання прав та інтересів клієнтів.

Діяльність із здійснення факторингу становить незначний ризик для фінансової системи і, як наслідок, підлягатиме спрощеному регулюванню та нагляду з боку Національного банку. Одним з ключових чинників, що впливає на оцінку такого ризику, є те, що факторингові компанії здійснюють свою діяльність без залучення коштів від широкого загалу. Водночас, Національний банк буде зосереджувати свою увагу на ринковій поведінці факторингових компаній та прозорості ринку.

З метою створення сприятливих умов для розвитку ринку Національний банк планує чітко врегулювати та розширити джерела фінансування факторингових компаній, додатково дозволивши залучати кошти в афілійованих осіб та кошти

на умовах субординованого боргу, в тому числі від фізичних та юридичних осіб, які є кваліфікованими інвесторами. Також регулятор сприятиме розвитку торгового факторингу як інструменту доступного та швидкого фінансування та управління дебіторською заборгованістю для суб'єктів господарювання, зокрема малих та середніх підприємств. Водночас Національний банк не планує обмежувати чинну діяльність факторингових компаній із купівлі проблемних заборгованостей, хоча сприятиме виділенню цього виду послуг для відокремлення з часом від класичного факторингового ринку. Національний банк сприятиме розвитку ефективних механізмів врегулювання проблемної заборгованості. Зокрема, ключовою вимогою стане врегулювання такої заборгованості з дотриманням правил ринкової поведінки.

Національний банк усвідомлює, що впровадження змін потребуватиме зусиль від учасників ринку. Графіки приведення діяльності факторингових компаній у відповідність до нових вимог будуть визначені лише після детального ознайомлення зі станом ринку і з урахуванням об'єктивних строків та можливостей учасників ринку виконати ці вимоги.

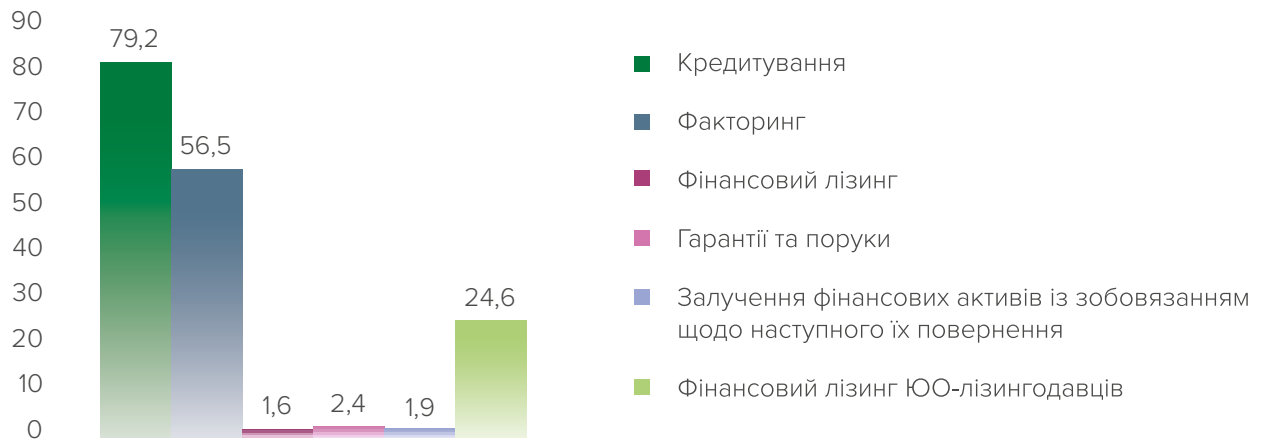
ОГЛЯД РИНКУ

2.1. Склад ринку

Станом на 31 грудня 2019 року ліцензії на надання факторингових послуг мали 641 компанія. Багато з них поєднують факторингову діяльність із наданням інших фінансових послуг (лізинг, кредитування, надання гарантій тощо).

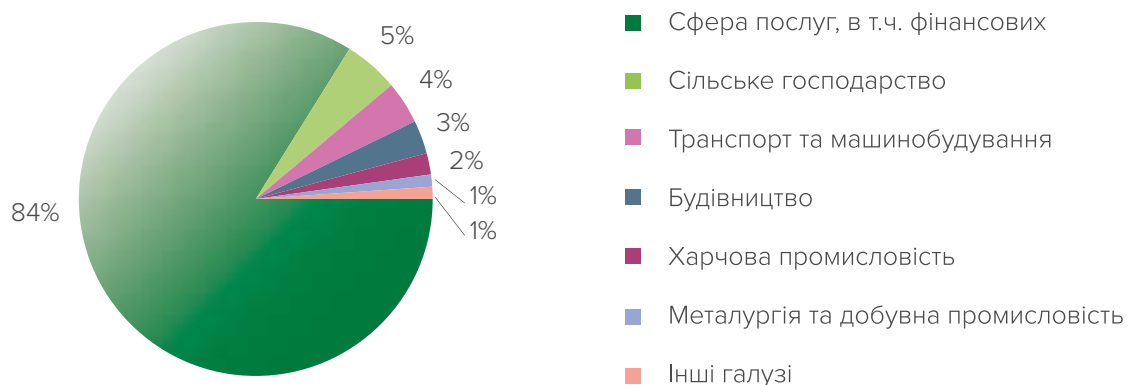
Протягом 2019 року цими компаніями було укладено понад 31 тисячу договорів факторингу на загальну суму 56,5 млрд грн, що на 8,1% більше порівняно з кількістю договорів, укладених за аналогічний строк у 2018 році. Вартість договорів факторингу збільшилася на 17,4% порівняно з аналогічним періодом 2018 року.

Рис. 1: Обсяг операцій фінансових компаній та юридичних осіб - лізингодавців на ринку небанківських фінансових послуг за 2019 рік, млрд грн

Станом на кінець 2019 року ринок факторингу був одним із найбільших небанківських фінансових ринків за обсягом наданих послуг. Швидше за все, факторинг найактивніше використовується фінансовими установами, які користуються послугами факторингових компаній для відступлення проблемної заборгованості за кредитами. На жаль, через недосконалу чи відсутню звітність факторингових компаній, складно чітко оцінити частку класичного торгового факторингу в загальному обсязі послуг факторингу. На думку деяких учасників ринку, частка договорів торгового факторингу складає не більше 20%.

Рис. 2: Розподіл вартості договорів факторингу за основними галузями за 2017 рік

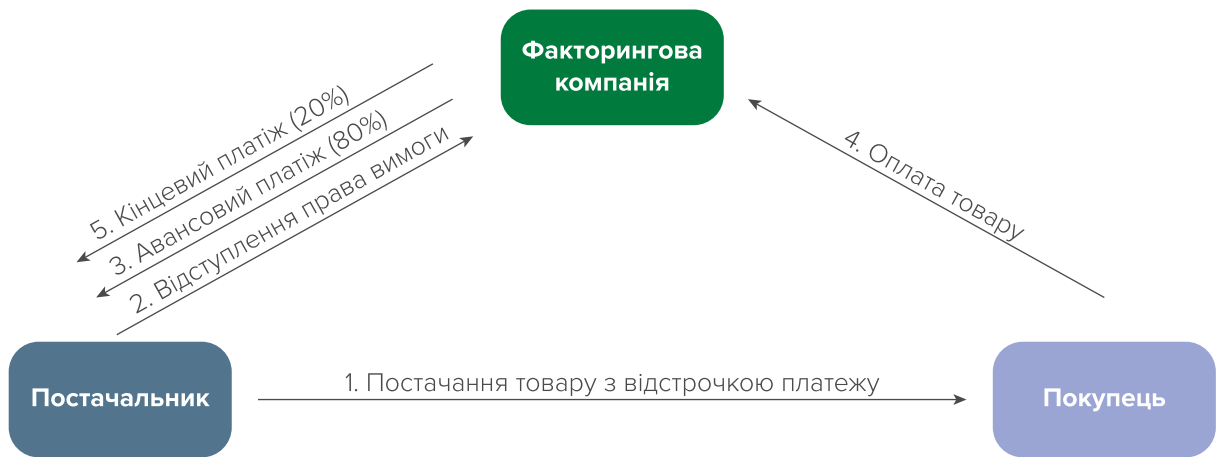

2.2. Бізнес-модель

2.2.1. Класична модель (фінансування діяльності, торговий факторинг)

Суть класичної факторингової діяльності полягає у тому, що факторингова компанія (надалі також – фактор) надає клієнту фінансування, а клієнт відступає їй своє право грошової вимоги до боржників. Такі права вимоги можуть виникати, зокрема, з договорів поставки, надання послуг тощо. Водночас факторингова діяльність може включати надання пов'язаних додаткових послуг, зокрема управління та облік дебіторської заборгованості, юридичне консультування стосовно договорів клієнта, за якими відступається право вимоги тощо.

Модель класичної факторингової діяльності

У наведеній моделі факторингової діяльності, серед інших, можна виділити такі ключові переваги відносно до інших інструментів фінансування, доступних на ринку фінансових послуг:

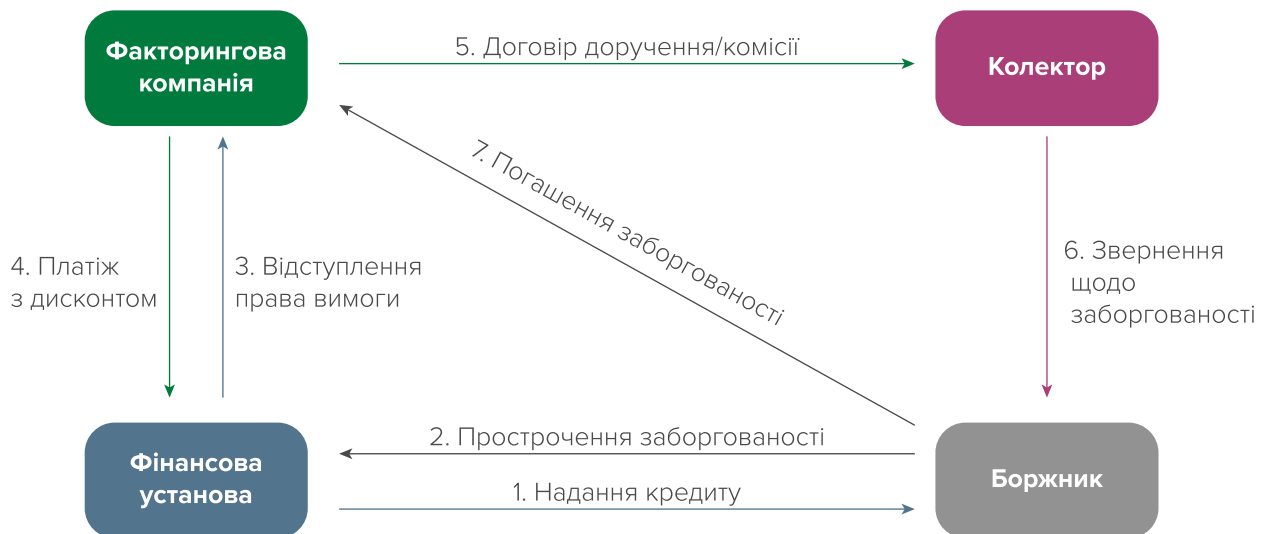
Ефективне управління дебіторською заборгованістю	Прискорена оборотність активів та уникнення касових розривів	Спрощена процедура отримання фінансування
Постачальники мають можливість перекласти великі обсяги роботи з управління дебіторською заборгованістю на факторингові компанії та зосередитися на інших бізнес-процесах	Незалежність постачальника від платежів покупця означає можливість для постачальника нарощувати виробництво продукції завдяки фінансуванню від факторингової компанії, уникати касових розривів	Факторинг простіша процедура, ніж кредит. Зазвичай не вимагається забезпечення чи цільового використання коштів. Простіша оцінка платоспроможності покупця для факторингу без регресу та постачальника для факторингу з регресом

2.2.2. Некласична модель (управління проблемною заборгованістю)

Суть неklasичної моделі факторингової діяльності полягає у тому, що факторингова компанія приймає участь в управлінні проблемною заборгованістю. Так, ключовими клієнтами факторингових компаній в такій моделі є банки та інші фінансові компанії – кредитори, які використовують механізм факторингу не для залучення додаткового фінансування, а з метою очищення свого кредитного портфеля від сумнівних чи безнадійних заборгованостей. Окрім цього, механізм факторингу часто використовується для купівлі активів банків, що ліквідуються. Факторинг також використовується для опосередкованого фінансування власниками бізнесів, які мають заборгованість за кредитом перед банками. Такі особи можуть створювати власну факторингову компанію або користуватись послугами діючої факторингової компанії, яка викупує в банку проблемну заборгованість бізнесів свого засновника чи клієнта, зазвичай з дисконтом.

Після купівлі прав вимоги фактори стягують заборгованість із боржника власноруч або укладають договори доручення чи комісії з компаніями, які стягують заборгованість на користь факторингової компанії (далі – колекторські компанії, колектори).

Модель неklasичної факторингової діяльності

Ймовірно, що надалі кількість та обсяг укладених договорів факторингу, предметом яких є відступлення прав вимог за банківськими кредитами буде поступово скорочуватися, оскільки процес виведення неплатоспроможних банків з ринку поступово завершується.

Водночас, активно зростає сегмент кредитів "до зарплати" позичальникам з невисоким доходами, які надаються фінансовими компаніями. Такі фінансові установи не мають змоги тримати проблемні кредити тривалий час на своєму балансі, а тому для запобігання витратам активно користуються послугами факторингових компаній. Цей сегмент ринку факторингу має потенціал до активного зростання в найближчі роки.

2.3. Накопичені проблеми

Часто згадується, що для розвитку торгового факторингу в Україні необхідно відокремити його від діяльності з купівлі проблемної заборгованості з дисконтом для її подальшого стягнення.

Наразі недосконале законодавство, що відповідно спричинює недосконалу практику судів, створили правову невизначеність щодо факторингової діяльності в Україні.

Разом з тим, Національний банк вбачає, що чинниками, які стримують розвиток класичного торгового факторингу є насамперед обмежений доступ до фінансування факторингових компаній, недостатня обізнаність бізнесу щодо переваг факторингу як інструменту фінансування, низька платіжна дисципліна боржників та незахищеність прав факторингової компанії, проблеми з оподаткуванням їх діяльності. Деякі з цих чинників є актуальними також для факторів, які займаються стягненням проблемної заборгованості.

Водночас, відсутність прозорих та зрозумілих правил ринкової поведінки в частині стягнення проблемної заборгованості призводить до порушення прав боржників та третіх осіб, яких залучають до цього процесу (наприклад, родичів боржника).

2.3.1. Правова невизначеність

Згідно з тлумаченням судів¹ метою укладення договору відступлення права вимоги є безпосередньо передавання такого права, а не одержання прибутку. При цесії право вимоги може бути передане за плату або безоплатно. "За плату" тлумачиться як "за номінальною вартістю". У такому випадку, оскільки є плата (номінальна вартість), відносини сторін регулюються загальними положеннями про купівлю-продаж з урахуванням норм стосовно заміни кредитора у зобов'язанні. "Без плати" тлумачиться як безкоштовно - цесіонарій взагалі нічого не платить цеденту, але отримує право вимоги. У такому випадку відносини регулюються положеннями про відступлення права вимоги.

Щодо факторингу, то метою договору факторингу є отримання клієнтом фінансування (коштів) за рахунок відступлення права вимоги до боржника. На думку судів, за договором факторингу відступлення права вимоги може відбуватися лише за плату і цією платою не може вважатися сама номінальна вартість боргу

Як наслідок, більшість відступлень прав вимоги відбувається саме через факторингову компанію, оскільки:

- значна кількість договорів факторингу в Україні укладається щодо проблемних кредитів діючих та ліквідованих банків, які часто не забезпечені ліквідною заставою;
- зазвичай такі відступлення безрегресні по відношенню до клієнта;

¹ До прикладу, див. постанову Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду від 16.04.2019 у справі № 916/144/17, <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/81266214>.

- як наслідок, вони укладаються з дисконтом (різниця між номінальною вартістю боргу та фактичною вартістю придбання прав вимоги), який, як правило, є значним і може складати до 90%.

Надалі факторингові компанії або самі стягують заборгованість, абозалучають колекторські компанії, які стягують заборгованість на користь факторингової компанії. Факторингова компанія може використовуватися як спеціально створена фінансова установа (special purpose vehicle) для мінімізації юридичних ризиків, а колекторська компанія може стягувати заборгованість на користь декількох різних факторів чи кредиторів.

Через правову невизначеність, спричинену недосконалістю законодавства та судової практики, компанії, які здійснюють звичайне відступлення боргу, змушені структурувати це через факторингову компанію або робити відступлення "за номіналом" для мінімізації юридичних ризиків. Це також штучно нарощує обсяги факторингу та спотворює ціноутворення, адже через факторингові компанії здійснюються відступлення, які б за інших обставин здійснювалися б через цесію.

Одним з наслідків правової невизначеності також є те, що велика кількість потенційних клієнтів (зокрема, представників малого та середнього бізнесу) не мають розуміння суті торгового факторингу та його відмінностей від колекторства, а також перспектив використання торгового факторингу у якості ефективного способу оптимізації фінансування своєї діяльності.

2.3.2. Проблеми залучення фінансування

Чинне законодавство суттєво обмежує джерела фінансування для факторингових компаній. Так, допускається залучення коштів від учасників (акціонерів), інших фінансових установ, безпроцентна поворотна фінансова допомога юридичних осіб, кошти на умовах субординованого боргу та кошти, отримані внаслідок емісії облігацій підприємств.

Обмеження доступу до фінансування може бути одним із чинників, які стримують розвиток класичного торгового факторингу, адже обмежують факторингові компанії в коштах, які потім могли б бути використані для фінансування діяльності постачальників.

2.3.3. Недоброчесна поведінка під час стягнення проблемної заборгованості

Частина факторингових компаній, які займаються стягненням коштів, а також колекторських компаній, які працюють за договором комісії/доручення, під час стягнення проблемної заборгованості порушують права боржників. Це спричинено як недоброчесною, а в деяких випадках і протизаконною поведінкою факторингових компаній або колекторів, так і відсутністю належного регулювання, спрямованого на попередження вчинення стягувачами дій, що порушують права боржників.

2.3.4. Надмірна бюрократизація доступу на ринок

Чинна модель допуску небанківських установ на ринок фінансових послуг ускладнена адміністративними перепонами та недоліками законодавства, що значно збільшує час виходу компанії на ринок фінансових послуг. Для того, щоб небанківським установам надавати фінансові послуги необхідно пройти подвійну процедуру: внести відомості про компанію до Державного реєстру фінансових установ та отримати ліцензію на надання фінансової послуги. Крім того, на кожну фінансову послугу видається окрема ліцензія Нацкомфінпослуг, а в окремих випадках і Національного банку. Така процедура допуску на ринок є невиправдано складною і обтяжливою.

ЗАГАЛЬНЕ БАЧЕННЯ РОЗВИТКУ РИНКУ ФАКТОРИНГУ

Нова модель регулювання факторингової діяльності покликана забезпечити можливості для сталого та гармонійного розвитку ринку факторингу в Україні, а також врегулювати діяльність факторингових та колекторських компаній відповідно до правил добросовісної ринкової поведінки під час роботи з клієнтами та боржниками.

Для досягнення цієї мети Національний банк будуватиме нову систему регулювання, яка передбачатиме:

- **простий доступ на ринок** – для виходу на ринок необхідні мінімальні умови, що забезпечать наявність чесних гравців, однак ці умови не мають бути невикористаними перепонами для початку діяльності, розвитку конкуренції чи інновацій.
- **бізнес-план для початку діяльності** – основою діяльності і головним документом для отримання ліцензії має слугувати бізнес-план, що буде відображати бачення компанією свого розвитку на майбутньому ринку та плани щодо залучення клієнтів та отримання прибутку.
- **нові можливості** – розширення доступу до фінансування від третіх осіб та дозвіл фінансовим компаніями здійснювати іншу діяльність, окрім надання фінансових послуг, створять нові можливості для розвитку бізнесу;
- **прозорість та бездоганну ділову репутацію** – на ринку діятимуть лише ті факторингові компанії, власники істотної участі та кінцеві бенефіціарні власники яких розкриті. Лише власники та керівники з бездоганною діловою репутацією будуть допущені на ринок;
- **захищеність прав фізичних осіб** – Національний банк здійснюватиме посилений нагляд за дотриманням прав фізичних осіб-боржників під час стягнення проблемної заборгованості. Факторингові компанії дотримуватимуться правил добросовісної поведінки по відношенню до боржників, при цьому на ринку буде збережено баланс прав і обов'язків фінансових установ і фізичних осіб-боржників;
- **платоспроможність** – вимога до капіталу факторингової компанії забезпечить вхід на ринок фінансово спроможних гравців, стійкість факторингових компаній та унеможливить роботу на ринку компаній, що є неплатоспроможними;
- **якісну звітність** – факторингові компанії складатимуть і подаватимуть звітність за оновленими стандартами, які даватимуть змогу об'єктивно оцінювати фінансові показники діяльності факторингових компаній.

Національний банк здійснюватиме комплексний та ризик-орієнтований нагляд за діяльністю факторингових компаній. Нове регулювання розроблятиметься з урахуванням таких принципів:

- **пропорційності (proportionality):** регуляторні вимоги та інтенсивність нагляду визначаються, відповідно до розміру, складності бізнес-моделі та профілю ризиків фінансової компанії;
- **перспективного погляду (forward-looking):** аналіз діяльності здійснюється виходячи з розуміння бізнес-плану, перспектив діяльності та потенційних ризиків компанії;
- **раннього виявлення та вчасного реагування (early warning):** оцінювання потенційних ризиків та їх виявлення на ранній стадії для своєчасної подальшої комунікації чи вжиття відповідних заходів;
- **професійного судження (professional judgement):** оцінювання ґрунтується на вмотивованих та обґрунтованих висновках, заснованих на знаннях і досвіді, а також на комплексному та всебічному аналізі інформації;
- **правової визначеності (legal certainty):** встановлення чітких та зрозумілих вимог для дотримання через систему законодавчих та нормативно правових актів, включаючи графіки приведення діяльності фінансових установ у відповідність до нових вимог.

Загальні правила майбутнього регулювання ринку фінансових послуг будуть визначені в законі "Про фінансові послуги та діяльність з надання фінансових послуг", що буде слугувати рамковим законом для всіх фінансових послуг в Україні.

Водночас Національний банк не вважає доцільним прийняття окремого закону про факторингові компанії, адже факторингова діяльність не передбачає залучення коштів від населення і тому характеризується низьким ризиком для стабільності фінансової системи. Така діяльність має регулюватися на рівні з іншими фінансовими послугами з низькими ризиками — небанківським кредитуванням, фінансовим лізингом та ломбардною діяльністю. Базові принципи регулювання таких фінансових послуг визначатимуться в майбутньому законі "Про фінансові компанії", а загальні правові засади факторингу мають бути врегульованими в главі 73 (Факторинг) Цивільного кодексу України.

Під час підготовки нового бачення щодо регулювання Національний банк керується найкращими світовими практиками, а також рекомендаціями консультантів проекту "Трансформація фінансового сектору" (USAID FST), який фінансується Агентством США з міжнародного розвитку (USAID).

МОДЕЛЬ МАЙБУТНЬОГО РЕГУЛЮВАННЯ ФАКТОРИНГУ

4.1. Ліцензування

Розроблена Національним банком концепція ліцензування передбачає низку нововведень.

По-перше, одночасно з видачею ліцензії на здійснення діяльності з надання фінансових послуг відомості про компанію будуть уноситися до Реєстру фінансових установ. Зазначений підхід дозволить суттєво спростити процедуру ліцензування шляхом об'єднання в єдину процедуру отримання ліцензії та реєстрації заявника.

По-друге, заявники отримуватимуть єдину ліцензію на здійснення діяльності з надання фінансових послуг, а не окрему ліцензію на кожен окремий вид фінансових послуг. До того ж ліцензії, які наразі Національний банк видає факторинговим компаніям, відобразатимуться в єдиній ліцензії. Ліцензія фактично буде своєрідним конструктором, який дасть змогу компанії обрати й зафіксувати усі необхідні послуги, які вона може здійснювати залежно від обраної бізнес-моделі.

Таким чином факторингові компанії зможуть суміщати діяльність з надання фінансових послуг із наданням окремих видів супровідних послуг чи операцій (передавання майна в оренду, консультаційні послуги тощо). Національний банк розглядає питання доцільності встановлення додаткових вимог чи обмеження кола осіб, які матимуть право надавати гарантії, зважаючи на ризиковість такої фінансової послуги.

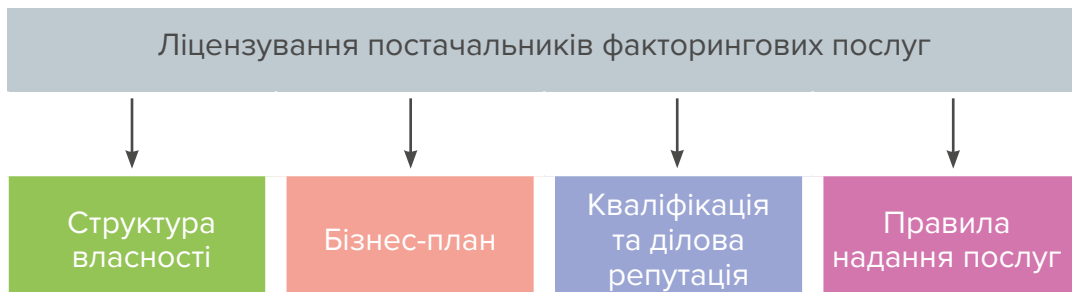
Ліцензійні вимоги до заявників можуть бути посилені в разі обрання ними таких фінансових послуг як переказ коштів чи торгівля валютними цінностями. Також факторингові компанії зможуть суміщати свою діяльність із здійсненням деяких інших видів господарської діяльності. Факторингові компанії, зокрема, матимуть право надавати послуги, комплексно пов'язані із наданням послуг факторингу, а саме:

- ведення обліку грошових вимог;
- надання поруки за виконання боржником свого обов'язку за грошовими вимогами постачальників товарів (послуг) та пред'явлення до сплати грошових вимог від імені постачальників товарів (послуг) або від свого імені;
- інформаційне і юридичне супроводження роботи з боржниками тощо.

Крім того, факторингова компанія в межах своєї діяльності матиме право здійснювати посередницьку діяльність із надання фінансових послуг інших фінансових установ, окрім залучення коштів, а також діяльність з управління проблемною заборгованістю, зокрема на користь третіх осіб-кредитодавців.

15 Модель майбутнього регулювання факторингу

Незалежно від обраної комбінації послуг, Національний банк здійснюватиме перевірку відповідності заявника таким основним компонентам: структура власності, наявність бізнес-плану, кваліфікація та ділова репутація власників і керівників, дотримання правил надання послуг.

4.1.1. Вимоги до структури власності

Забезпечення прозорості структури власності всіх фінансових установ буде однією із ключових вимог нового регулювання. Факторингові компанії будуть зобов'язані повідомляти Національний банк про всі зміни в структурі власності в установленому порядку.

Національний банк матиме ефективні інструменти для перевірки достовірності та прозорості структури власності. У разі наявності в Національного банку підстав вважати структуру власності непрозорою або ділову репутацію власника небездоганною, регулятор матиме право вчиняти заходи для приведення структури власності факторингової компанії у відповідність до вимог законодавства.

Пропонується зберегти процедуру погодження істотної участі для факторингових компаній як ключового елемента перевірки прозорості структур власності та бездоганної ділової репутації власників. При цьому, пороги погодження та глибина вивчення джерел коштів визначатиметься з урахуванням ризик-орієнтованого підходу.

4.1.2. Вимоги до бізнес-плану

Процес ліцензування передбачатиме оцінку Національним банком бізнес-плану факторингової компанії як передумову для надання ліцензії. Мета такої оцінки – впевнитися, що засновник має достатні власні або може залучити додаткові ресурси для реалізації обраної бізнес-моделі, підтвердити спроможність заявника досягти запланованого обсягу клієнтів, доходу та інших цілей.

Національний банк буде оцінювати бізнес-план із точки зору його реалістичності та можливості виконання. Бізнес-план має достатньо переконливо демонструвати, що компанія спроможна підтримувати стійкий фінансовий стан і виконувати свої зобов'язання.

4.1.3. Кваліфікаційні вимоги

Національний банк планує встановити кваліфікаційні вимоги, в тому числі щодо бездоганної ділової репутації та професійної придатності до керівників факторингової компанії та бездоганної ділової репутації власників істотної участі.

4.2. Доступ до фінансування

Розширення доступу до фінансування від третіх осіб для небанківських фінансових установ, зокрема факторингових компаній, стане одним із ключових пріоритетів майбутнього регулювання.

Дозволятиметься залучення коштів:

- від учасників (акціонерів) та афілійованих осіб факторингової компанії;
- від інших надавачів фінансових послуг, а також міжнародних фінансових організацій;
- на умовах субординованого боргу від кваліфікованих інвесторів, у тому числі тих, що не є фінансовими установами;
- шляхом розміщення емісійних боргових цінних паперів, у тому числі шляхом публічної пропозиції корпоративних облігацій серед фізичних чи юридичних осіб, за умови дотримання вимог Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку і Національного банку.

Надалі джерела фінансування можуть додатково розширюватися відповідно до рівня зрілості ринку. Основною метою Національного банку буде запобігання шахрайській діяльності щодо маскуванню під депозити інших видів неправомірного залучення коштів від населення без ліцензії.

4.3. Нагляд

4.3.1 Пруденційні вимоги та нагляд

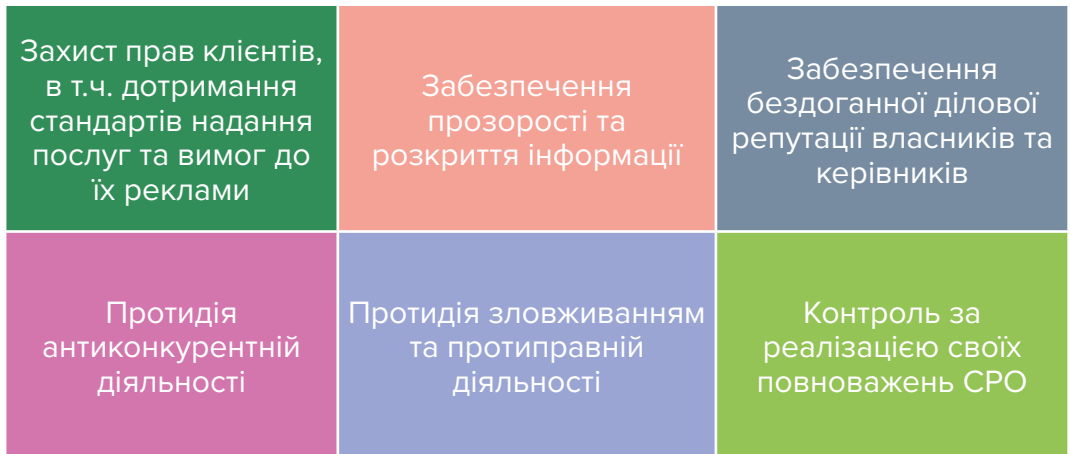
Національний банк вбачає доцільним встановлення єдиної пруденційної вимоги до факторингових компаній – дотримання мінімального рівня власного капіталу. Факторингові компанії матимуть підтримувати капітал на рівні 3 млн грн у випадку надання тільки послуг з факторингу, або 5 млн грн, якщо факторингова компанія планує надавати дві або більше фінансових послуг. Ця вимога забезпечить стійкість компаній та сприятиме створенню умов для залучення ними фінансування. Разом з тим, це унеможливить роботу на ринку компаній, що є неплатоспроможними.

Національний банк не бачить необхідності у встановленні додаткових нормативних вимог до факторингових компаній. Винятками можуть бути випадки, коли факторингова компанія планує надавати фінансові послуги з обміну валют чи переказу коштів без відкриття рахунку.

Якщо факторингова компанія є учасником банківської/фінансової групи, то для забезпечення стабільності фінансової системи та обмеження спільних ризиків до факторингової компанії застосовуватимуться додаткові вимоги на рівні групи (консолідований нагляд).

4.3.2 Нагляд за ринковою поведінкою

Під час нагляду за факторинговими компаніями Національний банк акцентуватиме увагу на нагляді за ринковою поведінкою. Зокрема, контролюватиме дотримання таких критеріїв та вимог:

Як згадувалося вище, недоброчесна поведінка деяких колекторських компаній, які працюють у тому числі через факторингові компанії або з їх залученням, під час стягнення проблемної заборгованості призводить до порушення прав боржників, а також інших осіб, пов'язаних з боржником (наприклад, родичів боржника).

Національний банк сприятиме врегулюванню правової невизначеності щодо інститутів цесії та факторингу, зокрема у питанні дозволу на відступлення прав вимоги з дисконтом через механізм цесії, а не лише факторингу. Таке відступлення у перспективі можна буде здійснювати, у тому числі, на користь осіб, які не є фінансовими установами. Ці зміни дозволять компаніям, які не є фінансовими установами, відступати свої права вимоги, що виникли під час звичайної господарської діяльності, з дисконтом і без необхідності структурувати це через факторингову компанію. Водночас, з метою уникнення регуляторного арбітражу Національний банк вбачає за доцільне обмежити коло осіб, на користь яких буде можлива передача прав вимоги за договорами про надання фінансових послуг, лише фінансовими установами. Це також дозволить Національному банку здійснювати контроль за дотриманням такими фінансовими установами правил доброчесної поведінки під час стягнення проблемної заборгованості.

Відповідно до кращих міжнародних практик та з метою контролю за дотриманням правил ринкової поведінки під час стягнення проблемної заборгованості, Національний банк вбачає за доцільне вести реєстр колекторських компаній, які працюють за договором комісії/доручення. Такі особи матимуть право надавати послуги щодо стягнення проблемної заборгованості на користь третіх осіб за договорами про надання фінансових послуг лише після відповідної реєстрації Національним банком. Додатково, Національний банк встановить вимоги до колекторських компаній, яких зможуть залучати фінансові установи, а також до договорів між колекторськими компаніями та фінансовими установами, які, серед іншого, повинні будуть передбачати порядок здійснення фінансовою установою контролю за діяльністю колектора. Фінансова установа повинна буде мати внутрішнє положення

про роботу з колекторами, розкривати інформацію про них, а також нести відповідальність за протиправну діяльність колекторських компаній по відношенню до позичальників.

У факторингових компаній залишиться можливість придбавати проблемну заборгованість додатково до діяльності з класичного торгового факторингу, а також з'явиться можливість надавати колекторські послуги на користь третіх осіб. Крім того, придбавати проблемну заборгованість та надавати колекторські послуги на користь третіх осіб зможуть і мікрофінансові компанії.

З метою вдосконалення регулювання обох форм факторингу (класичного торгового факторингу та операцій із проблемною заборгованістю) Національний банк планує розглянути можливість їх розділення на законодавчому рівні.

Верховна Рада України здійснила перший крок у напрямі врегулювання відносин стосовно проблемної заборгованості, прийнявши 12 грудня 2019 року в першому читанні проєкт Закону України "Про захист прав та законних інтересів боржників при здійсненні колекторської діяльності". Національний банк України погоджується з необхідністю законодавчого унормування відносин між боржником та кредитором стосовно погашення проблемної заборгованості, проте концепція законопроекту, прийнятого в першому читанні, містить занадто обтяжливі норми щодо законодавчого регулювання цієї діяльності. По суті, питанням, яке потребує законодавчого врегулювання, є взаємовідносини між суб'єктами врегулювання проблемної заборгованості та боржниками – фізичними особами стосовно повернення проблемної заборгованості, тобто встановлення та контроль за дотриманням правил етичної ринкової поведінки у взаємовідносинах між ними. Водночас таких правил мають дотримуватись всі без винятку особи, які здійснюють позасудові заходи щодо проблемної заборгованості відносно боржників - фізичних осіб: як ті, що здійснюють таку діяльність особисто (безпосередньо кредитори), так і ті, що діють від імені та в інтересах кредитора, тобто за дорученням (колекторські компанії).

4.3.3. Інструменти нагляду

Національний банк буде здійснювати нагляд за діяльністю факторингових компаній у формі безвізного нагляду та інспекційних перевірок. Для цього Національний банк розробить власний порядок нагляду за небанківськими фінансовими установами, який буде передбачати порядок проведення безвізного нагляду, а також проведення планових та позапланових перевірок на основі ризик-орієнтованого підходу.

Зокрема, інспекційні перевірки будуть здійснюватися за потреби (ad hoc) за наявності обґрунтованих підстав з урахуванням ризик-орієнтованого підходу, який враховуватиме

матеріальність (суттєвість) та системність ризиків, недоліків у діяльності компаній, корпоративному управлінні, системах управління ризиками та внутрішнього контролю. Залежно від ступеня ризику, Національний банк буде визначати інтенсивність заходів нагляду.

Національний банк розробить вищезгадані критерії ступенів ризику з урахуванням аналогічних чинних критеріїв. Орієнтовно до критеріїв для оцінки ступенів важливості та ризикованості діяльності факторингової компанії увійдуть, зокрема, такі пункти:

- балансова вартість активів;
- частка факторингової компанії на ринку;
- кількість та значущість попередніх порушень законодавства

Національний банк ініціюватиме проведення позапланових перевірок, зокрема за результатами аналізу звернень клієнтів про порушення їхніх прав, у випадку неподання звітності в установленій строк, за наявності фактів, що свідчать про підвищення ступеня ризику від здійснюваної діяльності.

Показниками діяльності, які відслідковуватиме Національний банк для оцінки ризиків та здійснення нагляду, можуть стати

- затвердження, актуалізація та виконання бізнес-плану;
- утримання власного капіталу на належному рівні;
- запровадження належного корпоративного управління та системи внутрішнього контролю;
- запровадження системи управління ризиками (відповідність організаційної структури, процесів, внутрішніх документів щодо управління властивими компанії ризиками);
- запровадження належної системи фінансового моніторингу;
- надання регулярної інформації Національному банку у встановленому форматі;
- розкриття інформації щодо своєї діяльності на власному веб-сайті у відповідності до вимог законодавства.

4.4. Фінансовий моніторинг

Основною метою регулятора у сфері фінансового моніторингу є недопущення використання факторингових компаній з метою відмивання коштів/фінансування тероризму.

Факторингові компанії відповідно до Закону про фінансовий моніторинг² є суб'єктами первинного фінансового моніторингу, регулювання діяльності яких та нагляд за якими у сфері фінансового моніторингу здійснюватиме Національний банк. Під час розроблення нормативно-правових актів у сфері фінансового моніторингу Національний банк сформує вимоги та очікування щодо побудови належної внутрішньої системи для запобігання використанню послуг факторингової компанії з метою відмивання коштів/фінансування тероризму. Нормативно-правові акти, зокрема, міститимуть критерії ризиків (підвищені зони уваги), які компанія має врахувати

² Закон України "Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення" № 361-ІХ від 6 грудня 2019 (далі – Закон про фінансовий моніторинг)

20 Модель майбутнього регулювання факторингу

під час побудови й здійснення процедур належної перевірки клієнтів, виявлення підозрілих операцій тощо.

Нагляд у сфері фінансового моніторингу буде ризик-орієнтованим. Національний банк перевірятиме здатність побудованої системи належно виявляти, контролювати та управляти ризиками, пов'язаними з відмиванням/фінансуванням тероризму, зокрема спроможність забезпечити своєчасне виявлення підозрілих операцій клієнтів.

4.5. Звітність

Звітність (фінансова та статистична) є важливим інструментом контролю за фінансовим станом установи, результатами її діяльності та притаманними їй ризиками. З цієї точки зору важливою є повнота звітності та достатність для виконання регулятором наглядових функцій. Водночас, вимоги до звітності мають бути максимально стандартизованими та не занадто обтяжливими для установи.

Основною вимогою до звітності є обов'язкове її складання відповідно до Міжнародних стандартів фінансової звітності. Водночас Національний банк розглядає можливість:

- використання спрощеного стандарту бухгалтерського обліку для невеликих факторингових компаній відповідно до Міжнародних стандартів фінансової звітності для малих та середніх підприємств (МСФЗ для МСП);
- оптимізації звітного навантаження та надання інформації в розрізі, який не є ширшим, ніж розріз інформації, яку використовують факторингові компанії для здійснення своєї діяльності.

Також звітність факторингових компаній буде оновлена із врахуванням різних бізнес-моделей діяльності компаній, що займаються торговим факторингом та управлінням проблемною заборгованістю.

Отже, бухгалтерський облік має бути приведений у відповідність до вимог МСФЗ. Вимоги до фінансової звітності та інших видів звітності визначатимуться Національним банком. Компанії оприлюднюватимуть фінансову звітність на своєму вебсайті. Ці питання потребують додаткового вивчення та узгодження із учасниками ринку.

4.6. Зовнішній аудит

Національний банк розглядає питання доцільності збереження вимоги щодо здійснення обов'язкового зовнішнього незалежного аудиту річної фінансової звітності фінансових компаній. У випадку збереження цієї вимоги, факторингові компанії будуть зобов'язані публікувати цю звітність разом із аудиторським звітом відповідно до вимог законодавства України.

21 Модель майбутнього регулювання факторингу

Зовнішній аудит також має стати основною формою підтвердження фінансового стану компанії перед її контрагентами та кредиторами.

4.7. Розкриття інформації

Факторингові компанії будуть зобов'язані розкривати передбачену законодавством інформацію, в тому числі на власних вебсайтах. Така інформація включатиме відомості про колекторські компанії та інших осіб, яких фінансова установа залучає для врегулювання проблемної заборгованості, а також випадки передачі (відчуження) таких вимог. Розкриття вищевказаної інформації є важливим елементом захисту прав споживачів та забезпечення прийняття ними поінформованих рішень, а також загальної прозорості ринку.

Детальні вимоги та обсяги розкриття інформації будуть встановлені новими законами про фінансові послуги та про фінансові компанії, а також нормативно-правовими актами Національного банку.

4.8. Саморегуляція ринку

Саморегулювальна організація (СРО) — це неприбуткове об'єднання учасників ринку, що функціонує з метою вдосконалення системи регулювання та контролю на відповідному ринку, в тому числі встановлення правил та стандартів здійснення діяльності, правил корпоративного управління та етичних стандартів, контролю за дотриманням правил ринкової поведінки та захисту прав споживачів, а також сертифікації фахівців на ринку фінансових послуг тощо.

Національний банк прагне до розвитку ринку фінансових послуг, у тому числі його зрілості, свідомості, самоорганізації та візії майбутнього розвитку. Тому Національний банк бачить потенціал у діяльності СРО, в тому числі в делегуванні йому деяких повноважень. Все це має відбуватися органічно, за умови зрілості ринку, спроможності певного об'єднання виконувати таку функцію та відповідно нести відповідальність.

4.9. Вихід із ринку

Припинення факторингової діяльності буде відбуватися у добровільному (за заявою постачальника факторингових послуг) чи примусовому (за ініціативою Національного банку) порядках, після прийняття Національним банком рішення про анулювання ліцензії. Припинення факторингової діяльності буде можливим також без ліквідації юридичної особи.

Ключовим питанням, на яке буде звертати увагу Національний банк під час виходу факторингової компанії з ринку, це забезпечення захисту прав клієнтів. У випадку неплатоспроможності банкрутство буде відбуватися в порядку, визначеному Кодексом України з процедур банкрутства.

ОЧІКУВАНИЙ ПОЗИТИВНИЙ ЕФЕКТ ВІД ЗМІН

Нова модель регулювання повинна забезпечити функціонування ефективного та прозорого факторингового ринку, а також його гармонійний розвиток. Запровадження цієї моделі повинно сприяти усуненню негативних чинників, що стримують розвиток факторингу.

Забезпечення потреб клієнтів у фінансуванні. Розвиток сегменту факторингу дасть змогу забезпечити потреби у якісних та доступних факторингових послугах клієнтів, що своєю чергою підвищить їхню конкурентоспроможність на ринку, збільшить об'єми продажів, підвищить ліквідність компаній, прискорить оборотність активів, поповнить оборотний капітал, зменшить касові розриви. Зокрема, зміни будуть націлені на переосмислення сутності факторингових послуг та забезпечення розвитку ринку класичного торгового факторингу. Проведення навчально-освітніх заходів для клієнтів є вагомим елементом такої трансформації і може бути одним із напрямків діяльності СРО на ринку факторингу.

Спрощення функціонування ринку. Запропоновані зміни уніфікують та спростять вимоги доступу до ринку, зокрема шляхом об'єднання процедур ліцензування та внесення до Державного реєстру фінансових установ. Водночас встановлені критерії доступу до ринку допоможуть забезпечити якість надання послуг факторинговими компаніями, які пройшли процедуру ліцензування.

Доступ до фінансування. Факторингові компанії отримають можливість залучати кошти з чітко визначених джерел фінансування, що покращить фінансове забезпечення їх діяльності. Крім цього, оновлення стандартів складання і подання звітності дасть змогу об'єктивно оцінювати фінансові показники діяльності факторингових компаній, що потенційно підвищить інвестиційну привабливість цього сектору. Прозора, інформативна та достовірна звітність також забезпечить ефективний нагляд зі сторони Національного банку.

Дотримання прав боржників. Встановлення та нагляд за дотриманням правил доброчесної ринкової поведінки усіма без винятку фінансовими установами-кредиторами та колекторами дасть змогу забезпечити уникнення регуляторного арбітражу та забезпечити захист прав боржників під час стягнення заборгованості.

ОЧІКУВАННЯ ВІД РИНКУ ТА ПОДАЛЬША КОМУНІКАЦІЯ

Метою цієї білої книги є презентація позиції регулятора щодо ключових питань нової моделі регулювання та нагляду за небанківським ринком факторингових послуг в Україні.

Відповідні пропозиції та бачення регулятора не є остаточними та підлягають обговоренню з експертами та учасниками ринку для пошуку найбільш вдалих способів регулювання окремих питань діяльності компаній, які надають факторингові послуги.

Саме тому Національний банк заохочує залучення представників сектору до розроблення та впровадження нових стандартів. Зокрема, найближчим часом Національним банком планується опублікувати пропозиції до проекту нового закону "Про фінансові компанії".

Якщо ви вже зараз маєте коментарі або пропозиції щодо нового регулювання, надсилайте їх на електронну адресу **split_feedback@bank.gov.ua**.

